

Podporna gradiva za učitelje pri vključevanju otrok in mladostnikov iz ranljivih skupin

PODPORA PRI DELU S PREDŠOLSKIMI OTROKI IN UČENCI ROMI

Avtorja:

Mitja Lavrič, Vrtec Kočevje

Peter Pirc, OŠ Zbora odposlancev Kočevje

Urednica: **Kristina Bratina**

Jezikovni pregled: **Vera Jakopič**

Izdajatelj in založnik: **Zavod RS za šolstvo**

Predstavnica: **Jasna Rojc**

Urednica založbe: **Barbara Jarc**

Spletna izdaja

Ljubljana, 2025

Publikacija je brezplačna.

Publikacija je dosegljiva na: www.zrss.si/pdf/Podpora_pri_delu_s_pedsolskimi_otroki_in_ucenci_Romi.pdf

CIP

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

PODPORA PRI DELU S PREDŠOLSKIMI OTROKI IN UČENCI ROMI

Romi izvirajo iz severne Indije in so se skozi stoletja razselili po Evropi. Romščina ali romani ima več dialektov in je pomemben del njihove identitete, vendar pa se ta pomembnost v modernem svetu izgublja. V Sloveniji živi po neuradnih podatkih okoli 10.000 Romov, največ v Prekmurju in jugovzhodni Sloveniji. Romska skupnost je ustavno priznana kot posebna etnična skupina, zaščiten z Zakonom o romski skupnosti (ZRomS-1, 2007).

Romski otroci in mladostniki so pomemben del kulturno raznoliknega izobraževalnega sistema in njihovo vključevanje v vrtec ali šolo je **priložnost za bogatenje celotne vrtčevske/šolske skupnosti**. To prinaša tudi izzive, ki izhajajo iz jezikovnih, kulturnih, socialno-ekonomskih in družbenih razlik.

Pri vključevanju romskih otrok je **posebej pomembno obdobje predšolske vzgoje**, saj je prav vključevanje romskih otrok v vrtec temelj za njihovo šolsko uspešnost. Vrtec je prostor, kjer se otroci sistematično srečujejo s slovenskim jezikom, kar bistveno olajša kasnejše učenje in razumevanje učne snovi. Poleg tega vrtec omogoča pomembne izkušnje socializacije – učenje sodelovanja, skupnega reševanja konfliktov in razvijanja občutka pripadnosti širši skupnosti.

Romski otroci, ki obiskujejo vrtec, praviloma razvijejo boljše komunikacijske veščine, pridobijo delovne navade ter lažje premagujejo začetne kulturne in jezikovne razlike.

Eden glavnih ciljev Kurikuluma za vrtce je **vsem otrokom** zagotavljati okolje za dobro počutje, čustveno varno navezanost ter ustrezne razmere in spodbude za celovit razvoj. Vrtec je prostor za igro, sodelovanje in učenje.

Kljub temu je obiskovanje vrtca med romskimi otroki žal še vedno bolj izjema kot pravilo, predvsem zaradi različnih socialno-ekonomskih ovir, nezaupanja staršev do institucij ter pomanjkanja informacij o prednostih predšolske vzgoje. Še vedno se žal tudi dogaja, da romskih otrok »ne sprejemajo« institucije oziroma posamezni strokovni delavci zaradi predsodkov in subjektivnih teorij o Romih.

Prepoznavanje posebnosti in potreb

Romska skupnost v Sloveniji ima številne posebnosti, ki vplivajo na vsakdanje življenje in šolski uspeh otrok. Za starše v romski skupnosti izobraževanje pogosto ni tako pomembna vrednota kot v širšem okolju, pojavlja se nezaupanje do vrtca ali šole, primanjkuje jim informacij o prednostih predšolske vzgoje, v ospredju so socialno-ekonomske stiske.

Največje posebnosti, ki vplivajo na izobraževanje Romov, so:

- **jezikovne ovire:** učenci doma pogosto govorijo romščino ali izpeljanko romščine, kar otežuje razumevanje učne snovi. Težave imajo z učenjem tujega jezika, na primer angleščine, ker se tujega jezika učijo v tujem jeziku;
- **kulturne razlike:** pomembna je vloga družine, spoštovanje starejših, vloge spolov so različne;
- **prisotnost v vrtcu in šoli:** pogosti so izostanki zaradi družinskih obveznosti, ki so zanje prioriteta, skrbi za sorojence, pomanjkanja prevoza, številnih prehladnih obolenj, ki pogosto izvirajo iz neustreznih bivalnih razmer ...
- **samopodoba:** nizka samozavest zaradi predsodkov in ponavljajočih se neuspehov;
- **stanovanjske razmere:** bivališča so utesnjena, zelo razširjena družina živi pod eno streho, pomanjkanje infrastrukture in nespodbudno okolje za šolo otežujeta učenje doma;
- **zdravstvene posebnosti:** značilne so slabše prehranjevalne navade, pomanjkanje higiene, nereden pristop do zdravstvene oskrbe, ki vpliva tudi na prisotnost in zbranost v šoli;
- **vpliv zgodovinske diskriminacije:** dolgotrajna marginalizacija zmanjšuje zaupanje do institucij;
- **vloga skupnosti:** odločitve so pogosto kolektivne, sprejete v širši družini;
- **sodelovanje staršev:** težko sodelujejo zaradi neprijetnih osebnih izkušenj s šolo. Vrtca ne prepoznajo kot spodbudno socialno okolje;
- **mobilnost družin:** pogoste selitve zaradi družinskih razlogov povzročajo prekinitve v šolanju;
- **zgodnja vključenost otrok v delo:** otroci pogosto pomagajo pri varstvu sorojencev ali delu v družini, kar zmanjšuje čas in energijo za šolsko delo;
- **neravnovesje med spoloma:** dekleta so lahko omejena pri obiskovanju šole zaradi zgodnjih porok ali tradicionalnih pričakovanj glede vloge v družini;
- **nezaupanje do institucij:** zgodovinske izkušnje diskriminacije vplivajo na zadržanost do šole in drugih organov;
- **pomen neformalnega učenja:** veliko znanja se prenaša ustno, z glasbo ali s pripovedovanjem;
- **slaba digitalna pismenost v družini:** čeprav imajo dostop do digitalne tehnologije, je pogosto ne uporabljajo;
- **potreba po pozitivnih vzornikih:** za podporo vključevanju v vrtec ali šolo ter vztrajanju pri pridobivanju izobrazbe učenci potrebujejo zgled uspešnih Romov, ki jih lahko šola predstavi kot mentorje ali goste;
- **potreba po stalnosti in predvidljivosti:** učenci za delovanje potrebujejo jasno strukturirano okolje, kjer vladajo stalna pravila in rutina. Pomembna je tudi stalnost učitelja;
- **potreba po čustveni podpori:** zaradi izkušenj izključevanja in predsodkov je pomembno, da šola krepí občutek varnosti in pripadnosti, tako pri učencih kot tudi pri starših. Nujna je enakopravnost, v kateri so jasna pravila za vse, in izpostavljanje dolžnosti za vse.

Ravnanje

Ravnanje z učenci/otroki iz romske skupnosti zahteva **celostno in premišljeno strategijo**. Pomembno je združiti individualne prilagoditve, delo s skupino in z razredom ter sodelovanje s starši in tudi širšo skupnostjo. Poleg pedagoških prilagoditev morajo vzgojitelji in učitelji skrbeti za **gradnjo zaupanja**, spodbujanje občutka pripadnosti in ustvarjanje razmer za enake možnosti pri igri in učenju. To ni delo za enega samega vzgojitelja oziroma učitelja, temveč je potrebno **dobro timsko sodelovanje**.

Pristop

Preden pristopimo k romskemu otroku/učencu ali njegovi družini, je ključno, da se kot učitelji/vzgojitelji pripravimo, da je naš pristop premišljen in načrten. Prav pristop in odnos je temelj nadaljnjega dela in sodelovanja. Razmislimo predvsem o naslednjih vidikih:

- **Cilji pogovora:** Kaj želimo doseči? (večja prisotnost v vrtcu in pri pouku, večja vključenost v socialno skupino, motivacija za šolsko delo, boljše razumevanje učne snovi, zmanjšanje napetosti pri sodelovanju z vrstniki)
- **Lastna naravnost:** Ali imamo predsodke, ki bi lahko vplivali na naš pristop? Kako jih lahko zmanjšamo?
- **Sodelovanje s kolegi:** Posvetujmo se s svetovalno službo, romskim pomočnikom ali učitelji/vzgojitelji, ki imajo izkušnje s podporo romskim učencem. Zahtevnejše dileme ali ravnanja načrtujmo in usklajujemo s sodelavci v timu.
- **Strategija:** Premisljimo, ali bo pogovor individualen, ali ga bo smiselno izpeljati v prisotnosti staršev ali mediatorja.

Priprava naj vključuje zbiranje informacij o učencu/otroku (družinsko ozadje, jezik, življenjske razmere), da bo pristop občutljiv za njegovo specifično situacijo. Z vpogledom v njihovo situacijo se lažje približamo tudi staršem.

Vključevanje v vrtec

Pri predšolskih otrocih je ključnega pomena, da proces vključevanja v vrtec poteka postopno, v sodelovanju s starši in širšo skupnostjo. **Priporočljive aktivnosti so:**

- **prisotnost v naselju** – vzpostavljanje stika s starši, obiskovanje naselij, pogovori in skupne aktivnosti za pridobitev zaupanja,
- **delavnice v naseljih** – preproste ustvarjalne, glasbene ali gibalne aktivnosti, ki staršem in otrokom približajo vrtec na prijazen način,
- **krajši programi v vrtcu** – uvajalni obiski, prilagojeni urniki in postopna vključitev otrok, da se lažje navadijo na novo okolje.

Končni cilj je polna vključitev otrok v **redne skupine vrtca**, kjer imajo enake možnosti za učenje, igro in razvoj kot vrstniki.

Vprašajmo in poslušajmo

Pri romskih učencih/otrocih je še posebej pomembno, da učitelj/vzgojitelj uporablja spoštljiv in odprt način komunikacije. Vprašanja naj bodo kratka, jasna in odprta, da učenec/otrok začuti, da ga sprejemamo in ga jemljemo resno. Pogovor naj poteka brez obsojanja in brez naglice.

- **Aktivno poslušanje:** Pokažimo zanimanje s kimanjem, nasmehom, dotikom, očesnim stikom in potrditvami (»Razumem, kar praviš«).
- **Preverjanje razumevanja:** Večkrat vprašajmo učenca/otroka ali starše, ali razume/jo naše besede, in ga/jih povabimo, da jih ponovi/jo na svoj način.
- **Nevtralna vprašanja:** Izogibajmo se vprašanjem, ki bi otroka lahko postavila v obrambni položaj (na primer »Zakaj nisi prišel v šolo?«), raje vprašajmo: »Kaj se je zgodilo, da te ni bilo v šoli?« Pri delu z romskimi učenci bodimo še posebej pozorni na način postavljanja vprašanj, saj se lahko hitro postavijo v vlogo žrtve. Pomembno je, da učitelj ohrani nevtralen in spoštljiv pristop, da ne izgubi zaupanja in sodelovanja učenca ter njegove družine.
- **Vključevanje čustev:** Učenec/otrok lahko izrazi stiske, zato bodimo pripravljeni ponuditi čustveno podporo. Podobno velja tudi za starše, ki lahko hitro in odkrito delijo svoja doživljanja ter osebne okoliščine – zato je pomembno, da jih vzgojitelj/učitelj posluša z empatijo in občutljivostjo, hkrati pa ohrani svojo profesionalno držo in ne obljublja, česar ne more uresničiti.
- **Vključevanje družine:** Če učenec/otrok ne želi ali ne zmore govoriti sam, ga povabimo k pogovoru s starši in se skupaj pogovorimo o pomembnih vprašanjih.

Pogovor naj bo spoštljiv in odprt. Učenec/otrok naj ima možnost, da izrazi svoje občutke. Večinoma so malenkosti tiste, ki ustavljajo dobro delo, in te morajo priti na plan.

Pogovarjajmo se in načrtujmo podporo

Načrtovanje podpore je proces, ki zahteva sodelovanje vseh – učenca/otroka, staršev, učiteljev in po potrebi tudi svetovalne službe ali romskega pomočnika. Pri tem ne gre le za didaktične prilagoditve, temveč predvsem za ustvarjanje občutka varnosti, pripadnosti in zaupanja pri učencu. Pridobitev zaupanja je pri romskih učencih/otrocih pogoj za uspeh.

Pomembno je, da učenec/otrok aktivno sodeluje pri oblikovanju načrta igre in učenja, saj bo tako bolj motiviran za uresničevanje dogovorjenih korakov.

Velja upoštevati naslednja priporočila:

- **jasna struktura:** učencu/otroku predstavimo načrt v preprostih korakih, ki jih lahko razume in so seveda tudi dosegljivi;
- **vključevanje močnih področij:** uporabimo otrokova močna področja in učenčeve talente kot izhodišče za igro in učenje;
- **sodelovanje staršev:** vključujemo starše v načrtovanje in jim dajmo konkretne napotke, kako lahko doma pomagajo, predvsem jih prepričajmo, da je otrok zmožen doseči cilje;
- **redno spremljanje napredka:** preverjajmo, ali dogovorjeni ukrepi delujejo, in jih po potrebi prilagajamo;

- **fleksibilnost:** dopuščajmo spremembe, če se pokaže, da načrt ne ustreza otrokovim/učenčevim potrebam. Velikokrat je pri delu z Romi treba stopiti korak nazaj, da lahko naredimo dva naprej;
- **povezava z zunanjimi institucijami:** kadar je to potrebno, vključimo centre za socialno delo, nevladne organizacije ali lokalne romske skupnosti. Sodelovanje z različnimi deležniki omogoča celovitejše razumevanje situacije in učenec ter staršem jasno sporoča, da šola deluje odgovorno, usklajeno in z resnim pristopom.

Pri načrtovanju je pomembno, da učenec dobi občutek, da ima glas pri sprejemanju odločitev. To mu krepí občutek lastne vrednosti in odgovornosti. Ob tem starši dobijo informacijo o njihovi vlogi pri podpori učencu, kar bistveno zmanjšuje razlike med šolo in domom.

Delo z razredom kot celoto

Pri delu z romskimi učenci je prav tako pomembno, da se ne osredotočamo zgolj na posameznika, temveč na celoten razred.

Učitelj mora ustvarjati varno, vključujoče okolje, kjer so vsi učenci sprejeti in cenjeni.

Zunanje okolje lahko izraža negativna stališča do romske skupnosti in nekateri pogovori v domačem okolju lahko vzbujajo popačen vtis. Zelo pomembno je, da v razredu ne pride do izzivanja romskih otrok, saj lahko to hitro poruši varno in vključujoče okolje, za katero se trudi tako učitelj kot tudi šola. Jasno načelo šole kot celote mora biti, da gradimo kulturo spoštovanja in sodelovanja za vse.

Podoben pristop je nujen tudi v predšolskih skupinah.

Vzgojitelji morajo otroke učiti sobivanja z igro, kjer se vsi otroci – romski in večinski – učijo sodelovati, deliti in spoštovati drug drugega.

Pri tem je zelo pomembno, da so skupine mešane in ne sestavljene le iz romskih otrok, saj **mešane skupine spodbujajo vključevanje**, socialno učenje in zmanjšujejo stereotipe. Vzgojitelji naj aktivno vključujejo elemente romske kulture (pesmi, igre, pravljice) ter jih predstavljajo kot bogastvo, ne kot izjemo. Takšne izkušnje v vrtcu postavijo tudi temelje za vključujoče razredno okolje v osnovni šoli.

Nekaj smernic za delo z razredom/skupino

- **Uvedba skupinskih/razrednih pravil:** Skupaj z otroki/učenci oblikujte pravila, ki poudarjajo spoštovanje, sodelovanje in medsebojno pomoč.
- **Razredne ure na temo različnosti:** Redno se pogovarjajte o kulturnih razlikah, predsodkih in stereotipih. Uporabite primere iz vsakdanjega življenja, zgodbe, filme ali igro vlog, ki še toliko bolj poudari situacije iz življenja.
- **Aktivnosti sodelovanja in timskega dela:** Organizirajte skupinske naloge in dejavnosti, v katerih so romski otroci/učenci vključeni kot enakovredni člani. Določite naloge posameznih članov in poskrbite, da se pri romskih otrocih/učencih določi vloge glede na njihova močna področja.

- **Uporaba zgodb in literature:** Vključite romske pravljice, pesmi ali življenjske zgodbe v dejavnosti/učne ure. To omogoča romskim otrokom/učencem, da se prepoznajo v sami dejavnosti/učni snovi, in približa njihovo kulturo vrstnikom/sošolcem.
- **Preprečevanje diskriminacije:** Učitelj/vzgojitelj mora hitro in jasno reagirati ob pojavu posmehovanja, izključevanja ali žaljivih pripomb. Ključna sta doslednost in sporočilo, da diskriminacija in nasilno vedenje nista sprejemljiva v nobeni smeri.

Sodelovanje s starši

Starši so ključni partnerji pri vključevanju romskih učencev/otrok. Pogosto so zadržani zaradi slabih preteklih izkušenj, zato je **naloga šole/vrtca, da gradi mostove zaupanja**, pri čemer je smiselno vključiti tudi druge službe, ki sodelujejo z romskimi družinami (CSD, romski center, občina ...). Sodelovanje je učinkovitejše, kadar je prilagojeno potrebam staršev. Pri tem je ključna tudi vloga romskega pomočnika.

- **Ohranjajmo redne stike**, predvsem tudi ob uspehih in nikakor le ob težavah.
- **Organizirajmo občasna srečanja** v sproščenem in dostopnem okolju.
- **Vključimo romske pomočnike**, ki olajšajo komunikacijo.
- **Poudarjajmo pozitivne lastnosti otroka/učenca**, da starši začutijo ponos.
- **Prilagodimo komunikacijo:** uporabimo preprost jezik, izogibajmo se birokratskim izrazom.
- **Po možnosti opravimo individualni obisk na domu**, kjer starši lažje spregovorijo, predvsem pa to sprejmejo kot čast.

Starši vrtčevskih otrok

Še toliko bolj pomembno je sodelovanje s starši vrtčevskih otrok, saj je bistvena vloga vrtca in vzgojiteljev starše prepričati, da je vrtec ključen za razvoj in socializacijo njihovega otroka. Pri tem je nujno vzpostavljati zaupanje, ki se lahko gradi z obiskovanjem romskih naselij. Vrtec lahko sodeluje pri izvajanju delavnic za starše v romskih naseljih, na katerih se staršem predstavi, kaj bomo z otrokom počeli v vrtcu, se o tem z njimi pogovorimo in jih **obravnavamo enakovredno z drugimi starši kot kompetentne v starševski vlogi**.

Ključno vlogo imajo vzgojitelji v vrtcu, saj ravno ti z rednim sodelovanjem in odprto komunikacijo bistveno pripomorejo k zaupanju staršev. Pomembno je, da vzgojitelji staršem jasno in prijazno predstavijo dnevne aktivnosti otrok, jim pokažejo rezultate njihovega napredka ter jih povabijo k sodelovanju pri različnih dejavnostih (delavnicah, ustvarjalnih projektih, skupnih praznovanjih).

Če starši začutijo, da so v vrtcu zaželeni partnerji in da njihovo mnenje šteje, bodo bolj motivirani, da svoje otroke redno vključujejo v predšolske programe.

Vzgojitelji naj se trudijo, da se vsaj občasno pogovarjajo z obema staršema, da vključujejo tudi očete ter pri tem poudarijo pomembnost redne prisotnosti otroka v vrtcu za njegovo nadaljnjo šolsko pot.

Skrb zase (za učitelje)

Delo z romskimi predšolskimi otroki in učenci je lahko izredno zahtevno, saj poleg pedagoških znanj zahteva predvsem čustveno stabilnost, potrpežljivost in odprtost za razumevanje drugačnosti. Učitelji in vzgojitelji se lahko srečujejo z izzivi, kot so občutek nemoči, utrujenost in frustracija, zato je nujno, da aktivno skrbijo za lastno dobro počutje. Skrb zase seveda ni znak šibkosti, temveč pogoj za dolgoročno uspešno delo. Za uspešno delo z Romi so pomembni:

- **refleksija:** redno si vzemimo čas za razmislek o tem, kaj je pri delu uspelo in kje so izzivi,
- **podpora kolegov:** delimo izkušnje z drugimi učitelji, saj lahko skupni pogovori zmanjšajo občutek osamljenosti,
- **supervizija:** vključimo se v supervizijske skupine, v katerih strokovnjaki pomagajo pri predelavi zahtevnih situacij,
- **izobraževanje:** redno se udeležujemo strokovnih usposabljanj o medkulturni vzgoji in obvladovanju stresa,
- **postavljanje meja:** naučimo se reči tudi 'ne' željam staršev, ki bi včasih želeli kakšno stvar tudi obrniti v svoje dobro,
- **skrb za telo:** poskrbimo za dovolj spanja, zdravo prehrano, gibanje in sprostitvene dejavnosti (na primer sprehodi, joga),
- **skrb za čustva:** poiščimo dejavnosti, ki nas veselijo (hobiji, umetnost, druženje), saj pomagajo pri obnavljanju energije,
- **uporaba tehnik sproščanja:** dihalne vaje, meditacija ali čuječnost pomagajo pri zmanjševanju stresa, ki ga bo občasno na pretek.

Z vsem tem smo lahko zgled tudi učencem, saj s tem, ko skrbimo zase, pokažemo, kako pomembno je poskrbeti za dobro počutje in ravnotežje v življenju, ter jih teh tehnik tudi učimo ...

Zaključna priporočila

Pri delu z romskimi učenci, predšolskimi otroki in njihovimi starši je ključno, da učitelji združujejo didaktične, socialne in čustvene vidike dela.

Vključevanje romskih otrok/učencev ni enkratna naloga, temveč proces, ki zahteva potrpežljivost, razumevanje in stalno prilagajanje. Rezultati so vidni čez nekaj let, desetletij ali pa šele pri menjavi generacije, a ob zavzetem delu gotovo ne izostanejo.

Ključna priporočila za učitelje in vzgojitelje

- **Gradimo odnose na zaupanju:** Romski predšolski otroci, učenci in starši morajo začutiti, da so cenjeni in spoštovani. Romski otroci prihajajo z različnimi izkušnjami, zato je pomembno, da se počutijo sprejete že od prvega dne. Majhni koraki in topel pristop odpirajo še tako zaprte družine.
- **Bodimo dosledni in predvidljivi:** Jasna pravila in rutina ustvarjajo občutek varnosti.

- **Prilagodimo pouk:** Uporabljajmo vizualne pripomočke, ponovitve in praktične primere.
- **Podpirajmo razvoj jezika:** Uporabljajmo veliko govornih spodbud, pesmi, iger z rimami in vizualnih pripomočkov, ki pomagajo pri učenju slovenščine.
- **Spodbujajmo socializacijo:** Učimo otroke sodelovanja, deljenja igrac in spoštovanja drugih.
- **Vključujmo skupnost:** Sodelujmo z romskimi pomočniki, mediatorji in nevladnimi organizacijami.
- **Spodbujajmo močna področja učencev:** Glasba, ples, pripovedovanje zgodb ali druge spretnosti so lahko most do uspeha pri učenju.
- **Sodelujmo in vključujmo starše:** Organizirajmo srečanja v prijaznem okolju, uporabljajmo razumljiv jezik in cenimo njihove prispevke ter jih redno obveščajmo o otrokovem/učenčevem napredku.
- **Sodelujmo z zunanjimi in podpornimi institucijami:** Delo je zahtevno, zato je pomembno, da učitelji prepoznajo lastne meje in poiščejo podporo pri delu in razumevanju izzivov.
- **Verjemimo v rezultate in uspeh:** Verjemimo v potencial romskih otrok/učencev in jih obravnavajmo enakovredno. S tem prispevamo ne le k njihovemu učnemu uspehu, temveč tudi k pravičnejši in vključujoči družbi. Uspeh zahteva čas, zato je pomembno, da si postavljamo dosegljive ter tudi merljive cilje.